

SHANDI MITCHELL

De tragische lotgevallen van de familie Mikolajenko

Vertaald uit het Engels door
Miebeth van Horn

Er is een zwart-witfoto van een gezin: een man, een vrouw en vijf kinderen. Op de achterkant staan in dicht opeen geschreven archaïsch schrift de woorden *North Valley, Alberta, 1933*. Dit zal de enige foto van hen samen zijn.

Ze poseren voor een graanschuur van met de hand gehakte boomstammen. De volwassenen zitten op houten stoelen in het midden. Ze zijn op hun paasbest gekleed.

De man, met kortgeknipt haar, draagt een gestreken wit overhemd met een hoge kraag, een strak geknoopte stropdas, een donker wollen pak en ingelopen werkschoenen. Hij is zo te zien een lange man. Grote handen rusten op zijn knieën. Hij heeft zijn benen over elkaar geslagen.

De vrouw heeft een donkere, decante jurk tot op haar knieën aan en schoenen met platte hakken en stevige enkelbandjes. Geen kousen. Op haar schoot zit een baby, een vage witte vlek die zich aan de stevige greep van de vrouw probeert te ontworstelen. Rond en dik als hij is, steekt hij erg af bij de andere, magere gestalten.

Drie zussen zijn in volgorde van oplopende leeftijd tussen hun ouders opgesteld. Aan het ene uiteinde staat de oudste jongen. Hij staat kaarsrecht. Met opgeheven kin. Ze hebben allemaal zomerkleren aan, maar ze staan in tien centimeter sneeuw.

Ze staren recht voor zich uit, hun ogen overschaduwed. Uitdrukingsloos. De armen stijf tegen hun zijden gedrukt. Ze houden hun adem in terwijl de fotograaf aftelt van honderdeen, honderdtwee, honderddrie...

Binnen drie jaar zal deze boerderij gedwongen worden verkocht. Twee jaar daarna zal er een sterven. Twee anderen, van wie geen foto

bestaat, zullen worden vermoord.

Maar op deze dag, op het moment vlak nadat de sluis is dichtgegaan, haalt dit gezin diep adem en glimlachen ze.

VOORJAAR
1938

‘We hebben er een paar!’ Ivan steekt zijn hoofd over de rand van de hooizolder en laat de emmer met een triomfantelijk gebaar zien aan zijn neef Petro.

Een bont stelletje wilde katten miauwt en jankt terwijl ze rond Petro’s magere benen strijken. Petro haalt piepend adem van het stof en het hooi. Ivan klautert met één hand de geïmproviseerde ladder af, met de emmer rammelend tegen zijn zij. Hij springt over de laatste treden heen op de grond en houdt met zijn vrije hand het beschadigde aardewerken bord op zijn plaats dat als deksel dient.

‘Hoeveel?’ vraagt Petro, die al op handen en knieën bezig is een plek hoovrij te maken voor hun buit. De katten verdringen zich.

‘Meer dan een. Het is zwaar.’ Ivan zet de emmer neer en schuift voorzichtig het bord een paar centimeter opzij. De jongens gluren door de duistere kier.

‘Zie je wat?’ vraagt Petro.

Ivan houdt de emmer schuin, en een gekrabbel van klauwtjes tegen metaal doet de katten hun ogen vernauwen en hun staart overeind zetten. ‘Drie.’ Ivan mept een kat weg en steekt zijn hand in de emmer. Hij trekt er een dikke muis aan zijn staart uit en houdt hem een eind boven de katten. ‘Wedden dat die gele hem te pakken krijgt? Ik zet mijn eekhoornschedel in.’

‘En ik?’ Petro vertrouwt die weddenschappen van zijn jongere neef nooit zo, aangezien Ivan meestal wint.

‘Je wollen sokken.’

Petro denkt even zorgvuldig over zijn kansen na. De zomer komt eraan en hij zal die wollen sokken niet nodig hebben. Bovendien zijn de hielen en tenen al versleten. ‘Die staat.’

Een oranje cyprese kat dringt zich naar voren, maar een magere

vrouwtjeskat – met tepels tot op de grond, ondervoed van alweer een nieuw nest om eten te moeten geven – sist terug.

‘Ik wed dat de zwarte hem te pakken krijgt,’ zegt Petro uitdagend. Ivan laat de wild zwaaiende muis in het gekrioel vallen.

Een ogenblik lang blijft de muis staan. Doodstil. De katten aarzen. De muis knippert met zijn ogen. Hij draait zich om en rent tussen Ivans benen door het open veld op. De katten stuiven voorbij, op de voet gevolgd door de jongens op hun blote voeten, die ze ‘Pak ’m! Pak ’m!’ achternaschreeuwen.

De gele kater is het eerst bij de muis en maakt een sprong. De muis voelt de schaduw in de lucht, houdt halt en buigt af naar opzij. De kat komt met een zware plof neer, zijn klauwen doorboren de staart van de muis en scheuren er de punt af. Een lapjeskat met klitterige haren en slechts één oor en blind aan één oog, maakt verbaasd een sprong als de muis onder zijn buik kruipt.

De zwarte kat maakt een omtrekkende beweging en springt boven op de muis. Zijn snijtanden knarsen over elkaar om zijn hals te verpletteren. ‘Ik heb gewonnen, ik heb gewonnen,’ schreeuwt Petro. De muis draait zich om, klautert op de kat, schudt zich los en komt met een gebleeserd pootje voortrennend op de grond terecht. ‘Hij zit hier,’ brult Ivan. De jongens stormen door de struiken.

De gele kater slipt over de modderige grond, komt op de muis terecht en klemt hem vast met zijn poten. De kat stopt hem in zijn bek, bijt een keer en laat hem weer op de grond vallen. Hij geeft er een tik tegen. De muis ligt stil. De gele kater gromt waarschuwend. De andere katten sluipen weg, behalve de zwarte. Die kruipt met zwiepende staart op haar buik voort.

‘Ik heb gewonnen,’ verkondigt Ivan.

‘Het is pas voorbij als hij dood is,’ verklaart Petro.

‘Hij is dood,’ zegt Ivan. De jongens hurken.

‘Hij ademt nog,’ constateert Petro.

Een zware zwartleren schoen dreunt vlak voor hen op de aarde neer. De jongens horen de botten van de muis versplinteren, zien bloed onder de gebarsten zool van een mannenschoen vandaan sijpelen.

Ivan en Petro kijken tegen het middagzonlicht omhoog en kunnen

de gelaatstrekken van de man niet onderscheiden. Ivan komt overeind en doet een stap achteruit om zijn tegenstander op te nemen. De man heeft diepliggende ogen, er ligt een grauwe waas over zijn gezicht van een grijze baard. Zijn haar is lang en vet. Smerige kleren hangen over een skeletachtig lijf.

Ivan rent naar de schuur en gilt: ‘Mama!’

Petro blijft versteend op zijn hurken zitten en hapt naar adem. De man likt zijn gebarsten lippen af en zegt met een van het stof volgekoekte stem: ‘Sta op.’

Maar Petro staat niet op. Hij draait zich om bij het geluid van een .22 waarvan de haan wordt gespannen. De man doet hetzelfde. Ivans vijf jaar oude armen trillen van het gewicht van het geweer: ‘Verdwij van ons land.’

Maria komt tevoorschijn vanachter de geïmproviseerde schuur die aan de hut is vastgebouwd. Haar handen zijn rauw van het loog en het ijswater waarmee ze het beddengoed schrobt. Ze kijkt naar haar zoon, zijn vinger op de trekker. Ze kijkt naar Petro, die naar adem hapt. Ze kijkt naar de man. Een zwerver.

‘Wad moet?’ vraagt ze in gebroken Engels. ‘Hebben niks.’ Ze herhaalt het in het Oekraïens. ‘*Nietsjocho niema.*’ Er is niets over. De man kijkt naar haar en Maria ziet zijn ogen. Ze ziet voorbij het gezicht, voorbij de verweerde plooiën, voorbij de smerigheid, en in zijn ogen. ‘Teodor?’ vraagt ze. Maar ze weet het antwoord al en begint te beven.

De man loopt naar Ivan toe en pakt de loop vast, wacht tot zijn zoon zijn greep laat verslappen. Teodor schuift het geweer uit de handen van de jongen, laat de kogel eruit vallen en geeft hem het geweer terug.

De metalen emmer kiept om, het aardewerken bord valt aan scherven. Een vage bruine vlek verdwijnt onder de stal. De zwarte kat met de gezwollen tepels kuiert weg met de andere muis tussen haar kaken geklemd.

Uiteindelijk zijn de kinderen dan toch in slaap gevallen. Maria hangt jutezakken over het rafelige touw dat door het midden van de kamer is gespannen, waarmee het slaapgedeelte gescheiden is van de paar vierkante meter van het woondeel. Zoals altijd neemt ze even de tijd om ze

in hun slaap te tellen. Vijf kinderen, bij elkaar gekropen op een enkele strooien matras. De meisjes en Ivan slapen tegen elkaar aan gekruld, terwijl Myron over hun voeten ligt uitgestrekt. Hij is dertien en wordt te oud om bij de meisjes te slapen. Vijf kinderen, telt Maria, haast alsof ze zich ervan wil vergewissen dat ze er in de loop van de dag niet eentje is kwijtgeraakt. Hun ademhaling is rustig en gelijkmatig. Maria hangt de laatste jutezak op.

Niemand heeft die hele dag iets gezegd. Ze hebben hun maaltijd van borsjtsj en plat brood in stilte verorberd. Alle ogen waren op hun vader gericht. Keken toe hoe hij met zijn vingers zijn kom leegschraapte toen het platte brood eenmaal op was. Keken toe hoe hij schuldbeust nog een tweede kom nam. Keken toe hoe hij de soep over zijn gebarsten lippen schoof, niet in staat om er de tijd voor te nemen. Keken toe hoe hij een sjekkie rolde van het voorraadge dat Maria bijna twee jaar geleden voor hem had opgeborgen. Keken toe hoe hij met gesloten ogen inhaleerde. Keken toe hoe hij de rook uitblies en zijn ogen opendeed, alsof hij verbaasd was om ze naar hem te zien staren. Keken naar hem toen ze naar bed gingen, terwijl hij buiten de nacht in zat te turen. Niemand zei welterusten. De kinderen slapen nu, stellig ervan overtuigd dat de bedrieger verdwenen zal zijn als ze morgen wakker worden.

Maria stookt het vuur op. Een grote pan met water staat te koken.

Buiten merkt Teodor de muggen niet op die om zijn hoofd zwermen. Hij blaast opnieuw een lange sliert rook uit. Hij is vergeten te vragen wat voor dag het is. Zeshonderd dagen en nachten teruggebracht tot krassen op een muur. 480.000 stappen in een cel van tweeënhalve bij tweeënhalve meter. Vijf stappen – muur, vijf stappen – muur. Honderdvijftig stappen schuifelen over de gang langs de dichte celdeuren. Naar de grond kijken. Naar de grond kijken. Het enige geluid is het geklik van de schoenen van de bewaarder en het gerinkel van voetkluisters.

De broekomslagen van Glimmende Schoenen waren aan de achterkant gerafeld. De zolen van zijn schoenen waren gesleten, aan de linkerkant meer dan rechts. Glimmende Schoenen gaf de voorkeur aan de riem boven de zweep. Hij zette zijn voeten uiteen om steviger te staan. Hij had kleine voeten. Teodor moest zijn stappen inkorten om hem

niet in te halen en de voorgeschreven afstand van zes voet niet te overschrijden.

Tien stappen de stenen trap af. Vijfentachtig stappen over de aarden luchtplaats naar het ijzeren hek, dat kreunend openging. Zes stappen naar de wereld buiten. Hoeveel dagen is dat geleden? Honderdzesentachtigduizend stappen. Hij neemt nog een trekje van zijn sigaret.

‘Ik ben er nog steeds,’ raspt zijn stem.

Hij heeft zijn zus Anna nog niet gezien. Ze is nog niet tevoorschijn gekomen, ook al is ze maar twintig centimeter van hem vandaan, aan de andere kant van de houten muur. Teodor heeft haar naar hem zien kijken toen hij achter Maria aan het schuurtje in liep. Of in elk geval zag hij het gescheurde stuk stof dat als gordijn dient op zijn plaats terugvallen. Nu ziet hij licht door de kieren, dat af en toe wordt afgeschermd door beweging binnen. Misschien zijn het haar kinderen. Misschien is ze het zelf. Ze zal naar hem toe komen als ze eraan toe is. Teodor weet dat ze zich voor hem schaamt, maar dat kan hij haar vergeven. Ze heeft zijn gezin in huis genomen. Hij heeft zijn leven aan haar te danken.

Het was mijn graan. De woorden rollen dof en hol in zijn hoofd rond, versleten van het voortdurende herhalen. Kom naar het land van het graan. Vijfzestig hectare. Het kost bij elkaar maar tien dollar. Kom, zeiden ze. Dertien dagen op het tussendek van een schip, met zijn vrouw en vier kinderen gehurkt in kots, pies en stront. Kom.

Een jaar huur voor het land, in afwachting van een aanvraag voor een hoeve. Als boerenknecht werken in ruil voor het lenen van een bijl, een zaag, een span paarden en een ploeg. Hij ondertekende een contract dat hij niet kon lezen. Ze zeiden dat alles in orde kwam. Je hebt drie jaar de tijd om alles terug te betalen. Om een boerderij te bouwen, de akkers te ontginnen, een bron te graven, zaad te planten, Engels te leren. Het tweede jaar de oogst aan de hagel verloren. Ze geven hem nieuw zaad, zetten er een dollar bij op het contract, drukken hem de hand, noemen hem Ted.

Drie weken voor de oogst komen ze hun geld halen. Elf dollar. Ze nemen alles – het huis, de stal, de schuur, het hout, de akkers met rijpend graan – en zeggen: ‘Verdwijnen, jullie.’ Het was augustus. Het graan op die akkers was zestig, zeventig dollar waard.

Hij nam een lading zaad mee, van zijn land, zijn zweet, zijn loon. Een lading om opnieuw te beginnen, en ze arresteren hem. *Het was mijn graan.*

De woorden vergaan tot stof. Hij slikt. Zijn tong likt langs uitgedroogde lippen.

Boven zijn hoofd bonst een vlaag noorderlicht groen en wit langs de prairiehemel. Eronder kwaakt een koor van kikkers. Hun gezang zwelt aan over de velden, trilt na in Teodors borst. Hij luistert, zijn ogen bijna dicht. Hij leunt tegen het schuurtje, zijn sjekkie brandt zacht tussen zijn vingers. Hij ademt de ruimte in tussen hem en de hemel.

De kikkers vallen stil. De nacht pauzeert. Teodor merkt dat hij zijn adem inhoudt. Instinctief kijkt hij naar de wei. De magere koe staat onophoudelijk op een paaltje te kauwen, zonder de onrustbarende stilte op te merken. Teodor buigt een stukje naar voren, met zijn voeten stevig op de grond geplant, gespitse oren, zijn ogen toegeknepen om door de duisternis te turen. Zijn spieren strak gespannen, klaar om te vechten of te vluchten. Voorzichtig hervat een eenzame brulkikker zijn refrein, dat weldra beantwoord wordt door een schare vrouwtjes.

Teodor ademt diep in en schiet zijn sjekkie de nacht in. Het voorjaar is gearriveerd, gezwollen en doordrenkt van de terugtrekkende vorst. Hij kan de weë rotting ruiken. Hij kan de aarde onder zijn voeten bijna horen zwoegen en kreunen om zichzelf te openen en de zaailingen naar het licht toe te duwen.

Teodor bukt en legt zijn hand op de koele grond. Even denkt hij dat hij het hart voelt kloppen, tot hij beseft dat hij zijn eigen pols voelt. Dat verrast hem, omdat het betekent dat hij nog steeds leeft. Hij neemt een beweging waar.

De kant van de hut waar zijn zus woont is in duisternis gehuld. De kerosinelampen zijn uitgeblazen. Dan ziet Teodor Anna voor het raam staan, een klein stukje links van hem. Ze ziet hem niet in de schaduwen gehurkt zitten.

Ze is bleek. Haar gezicht is zijn rondingen kwijt. Haar vlees hangt aan haar botten. Donkere kringen onderstrepen haar diepliggende ogen. Haar haar, dat ze vroeger altijd in vlechten met linten erdoor aan weerskanten van haar gezicht droeg, is nu afgesneden en geklit. Ze ziet er veel ouder uit dan dat ene jaar dat ze schelen. Teodor weet nog dat

haar ogen ijsblauw waren. In hun moederland hadden jongens gedichten geschreven over haar ogen.

Anna staart recht voor zich uit. Teodor vraagt zich af of ze uitkijkt naar die nutteloze echtgenoot van haar. Hij heeft Stefan sinds zijn aankomst nog niet gezien. Maar iets in de manier waarop ze kijkt overtuigt hem ervan dat ze niet de nacht in kijkt, noch naar de wei of de hemel. Ze staart naar haar eigen spiegelbeeld. In haar eigen ogen. Teodor wil opstaan en tegen haar zeggen dat hij hier is. Maar Anna stapt bij het raam vandaan de duisternis in.

Maria giet nog een pan dampend water in de metalen tobbe die zowel als bad dienstdoet als om kippen in te dopen voor als ze geslacht moeten worden. Ze heeft geen zeep, geen handdoeken. Ze scheurt nog een reep van de resten van een witlinnen rok. De zoom is met ingewikkeld borduursel versierd.

Op de nacht dat ze ontsnapten, droeg ze die rok onder haar daagse rok. De soldaten namen geen kleren mee. Ze namen paarden, koeien, wapens, gereedschap, en zelfs de schoppen. Ze trokken iconen van de muur en spijkerden er aanplakbiljetten met Stalin op vast. Ze namen het land en het graan en zeiden: jullie bezitten niets. Wie weigerde zijn aandeel van de oogst in te leveren werd naar een open gat gevoerd en doodgeschoten. Daarna werkte iedereen mee. Op het verbergen van zelfs maar een handje graan stond de doodstraf. Er werden premies uitgelooft. Huizen en schuren werden doorzocht, land werd kaalgeplukt, totdat er geen graankorrel meer restte. Dag in, dag uit had ze tot de Maagd Maria gebeden dat Teodor niet zou terugvechten. Dat hij in leven zou blijven.

De soldaten kwamen meestal met zijn vieren: twee te paard, twee in de wagen. Ze hadden een grammofoon bij zich, die ze met de hand aanzwengelden, waarna Stalins stem dreunend de lof zong van het collectivisme. Daarna gingen ze van deur tot deur, tot de kar uitpilde van de zakken graan. Ze hadden pistolen bij zich, maar mensen die honger lijden vechten niet terug. Hun huis was altijd het laatste dat werd doorzocht. Teodor had een afspraak met de soldaten, die lang geleden erachter waren gekomen dat hij het beste thuisbrouwsel stookte.

Hij mocht een pond graan houden, maar als de kwaliteit van de

drank ooit achteruit zou gaan of de hoeveelheid zou afnemen, kwam er een eind aan de afspraak. Maria haatte Teodor omdat hij haar kleintjes van zelfs maar het kleinste hapje voedsel beroofde. De soldaten gooiden voor de vorm hun schamele bezittingen op straat en staken hooivorken in het rieten dak, op zoek naar smokkelwaar, terwijl Teodor in de nacht verdween en terugkeerde met een halve kruik amberkleurige vloeistof.

Maar die avond kwam hij terug met een hele pot vol. Ze hadden hem bijna neergeschoten en beschuldigden hem ervan dat hij graan had achtergehouden. Hij verzekerde hun dat hij graan had gespaard om deze kruik vol te maken. Het was een geschenk voor hen. Een blijk van respect voor hun zware werk. De vloeistof was helderder. Hij bezwoer hun dat hij nog zuiverder was. Ze waren achterdochtig. Teodor moest als eerste drinken om te bewijzen dat het geen vergif was. Daarna ontspanden ze zich. Van het eerste drankje voelden ze zich kerels, door het tweede beseften ze dat ze machtig waren, en van het vijfde werden ze stom.

Maria zat op de rand van het bed, waar Dania, Myron, Sofia van nog geen vijf en Katija van net een halfjaar zich in hun slaap aan haar vastklemden. Ze voelde hun knokige armen, hun opgezette buikjes. Keer op keer nam ze voor zichzelf door wat ze zou inpakken. En ze bad. Ze bad om een wonder. Ze moesten weg. Ze ging niet kiezen welk kind te eten zou krijgen en welk kind zou sterven. Ze hadden met Anna en Stefan moeten vertrekken, voor Stalin, voordat het allemaal begon. Maar toen koesterden ze nog hoop. Bij het achtste glas waren de mannen buiten bewustzijn.

Ze namen de drie paarden mee en glipten weg onder dekking van de duisternis. Teodor voorop met Sofia, daarna Dania en Myron, en achteraan Maria met Katija. Ze reisden alleen bij nacht, door de bossen, en vermeden de dorpen en afgezette wegen. Als de oren van de paarden naar het westen werden opgestoken, boog Teodor naar links af en daarna weer terug. Overdag sliepen ze, verborgen onder bladeren en takken. Ze praatten alleen fluisterend. Ze zeiden tegen de kinderen dat het een spelletje was om te zien hoe goed ze zich konden verstoppen. Toen ze door het beetje bedorven aardappelen heen waren dat ze bij zich hadden, aten ze gras en bessen. Toen een van de paarden ging lig-

gen en niet meer verder kon, fluisterde Teodor in zijn oor terwijl hij het de keel afsneed, en daarna aten ze het op.

Toen Maria halt wilde houden, liet Teodor hen doorlopen. Zijn geloof wankelde nooit. Ze zouden het halen. Een andere optie mocht er van hem niet zijn. Met elke stap die ze verzetten, verwachtte Maria het geblaf van speurhonden; bij elke schaduw iemand die hen zou verraden; om elke bocht soldaten die hen stonden op te wachten; en bij elk takje dat krakend knapte een regen van kogels. Maar niemand verscheen. Ze had haar wonder gekregen. Ze waren er echter niet door gekomen dankzij háár overtuiging, maar dankzij die van Teodor. Zij zou het hebben opgegeven.

Vijf dagen later waren ze in veiligheid, in Galicië, in Lviv. Teodor verkocht de paarden voor een habbekrats. Genoeg om voor een vervalst uitreisvisum te betalen en voor een treinkaartje derde klasse naar de haven van Hamburg. Iedereen die ze tegenkwamen, vertelden ze wat er in hun land gaande was. Mensen schudden hun hoofd en keken de andere kant op. Sommigen boden hun brood aan.

Teodor spoorde de ambtenaren op die wilden dat Oekraïners naar hun land kwamen. De vertegenwoordigers van Canada lachten hen toe, gaven hun brood en regelden hun overtocht. Er was er zelfs een die Oekraïens sprak. De mannen noteerden hun namen in logboeken en naast Teodors naam schreven ze *boer*.

Ook zij wilden niet praten over wat er in Oekraïne gaande was. Ze wilden niets horen over Stalin en dat er geen droogte was; dat soldaten akkers maaiden en zaad confisqueerden; dat mensen paarden opaten tot er geen paarden meer waren; honden aten tot er geen honden meer waren; en ratten aten, omdat er altijd genoeg ratten waren. Dat wilden ze allemaal niet horen. Ze wilden het hebben over Canada, dat het gezondste klimaat had van de hele wereld, en dat er genoeg boerderijen waren voor iedereen. Ze wilden hen op de boot krijgen.

Maria mocht alleen praktische zaken meenemen, maar ze had kans gezien haar huwelijkslinnen mee te zeulen. Ze gebruikte het om er hun andere bezittingen in te verpakken: twee potten en een pan, wat keukengerei, een donzen doorgestikte deken, de wollen deken die haar moeder met de hand had geweven, en het kruisbeeld en de bijbel die al eeuwen in de familie waren, die ze van onder de vloer in het privaat had

gehaald. Het enige andere voorwerp met gevoelswaarde dat ze had meegesmokkeld, was een zakdoek met daarin een hand rijke, zwarte aarde uit haar vaderland.

Ze werden met tweehonderd anderen op het benedendek van het schip gestouwd. Ze baanden zich een weg naar een stapel kratten onder een luik, waardoor de enige frisse lucht kwam die ze de dagen daarna zouden krijgen. Ze hielden hun stapeltje bezittingen stevig vast. De kinderen waren te zwak, te overdonderd om rond te dolen. Ze dwong hen de smerige stoofpot te eten die er uit reusachtige gamellen in hun etensbakjes werd geschept. Ze hield de po voor hen op om in over te geven. Met haar rok veegde ze hun gezichten af en poetste ze hun lijfjes schoon. Ze hield hen omhoog naar het luik tot haar armen gevoelloos werden. Ze vertelde verhaaltjes en zong slaapliedjes om hen in slaap te krijgen en alles te laten vergeten.

Toen het schip aan de pier in Halifax afmeerde, moest ze bij de douane haar zakdoek openmaken. De agenten moesten lachen om haar bergje aarde, maar ze lieten haar door. Ze nam het mee in de trein door het land, vijftienhonderd kilometer ver. En toen de spoorweg eindigde, nam ze het mee in de kar over de prairie en noordwaarts de rimboe in. En toen er geen pad meer was voor de kar, nam ze het te voet mee. Ook toen ze kleren en een pan moest achterlaten, legde ze de zakdoek niet neer. Terwijl de kinderen rond haar middel hingen en om haar hals, bleef ze het bundeltje vasthouden. En toen ze eindelijk over de laatste heuvel gestrompeld waren en hun onder bomen en stenen begraven lapje grond hadden bereikt, viel ze op haar knieën, kuste de grond en vermengde haar geliefde aarde met dit nieuwe land.

Dat was op hun oude plek. Hun eerste plek in Canada. Waar ze hun huis hadden gebouwd en het land hadden ontgonnen. Waar Ivan op een stille, warme aprilnacht was verwekt. Teodor had haar meegenomen naar een stukje grond dat hij van struiken en wortels had ontdaan. Hier zou hij hun hut bouwen. Hij de plattegrond met takken aangegeven. Hij pakte haar hand en loodste haar door de tekening. Hier is de keuken, hier de kamers van de kinderen, hier de voorraadkast, hier het fornuis, en hier de ramen, kijk maar, met uitzicht op de velden. Op de plaats waar hun slaapkamer zou komen, had hij hun huwelijkslinnen uitgespreid. Blauwwit onder de volle maan. Daar hadden ze de liefde

bedreven, omringd door een zee van sterren. Ze was er nooit in geslaagd de grasvlekken uit de kostbare stof te schrobben. Het was de laatste plek die haar gezin als een thuishaven had beschouwd.

‘Het water is klaar, Teodor,’ roept Maria zachtjes naar buiten.

De man die door de deur naar binnen komt, ziet er oud uit. Zijn lichaam beweegt stijf, zijn schouders zijn gebogen. Onder het lopen lijkt hij van de ene naar de andere kant te schuiven. Het zwakke licht van de kerosinelamp hult hem in schaduwen. Hij lijkt te aarzelen om zich in haar aanwezigheid uit te kleden.

Maria trekt een stoel naar het dampende water. ‘Ga zitten,’ dringt ze aan, alsof hij een klein kind is. Teodor laat zich zwaar op de wankelende stoel zakken, de inspanning put hem uit. Hij bukt en probeert het kapotte touwtje los te maken dat voor een veter moet doorgaan. Zijn vingers worstelen met de knoop, zijn handen beven. Maria knielt voor hem neer. ‘Ik help je wel.’

Hij protesteert niet. Hij heeft geen eergevoel meer. Hij zakt achterover en kijkt recht voor zich uit, met zijn handen slap op zijn schoot. Hij kijkt langs haar heen, langs de kierende planken van de muur, voorbij de nacht. Hij knippert niet met zijn ogen. Het touwtje knapt als Maria aan de knoop trekt. Voorzichtig trekt ze het stijve leer los dat tegen zijn blote voeten en enkels zit geplakt. Heel zorgvuldig trekt ze hem zijn zware werkschoenen uit. Hij krimpt niet ineen. Maria probeert niet te kokhalzen en weerhoudt zich ervan haar neus te bedekken. Zijn voeten zitten onder de zwarte korsten. Schaafwonden etteren waar de te grote leren tongen genadeloos hebben geschuurd, en aan de achterkant van zijn hielen zijn de blaren uitgegroeid tot een gapende wond. Zijn doorgegroeiende teennagels zijn gebarsten en ingescheurd.

Maria maakt geen geluid. Ze zet elke voet op de geïmproviseerde handdoek neer alsof hij van fijn porselein is. Ze vult een wasbak met het warme water en zet zijn voeten erin. Pas als Maria zijn gerafelde broekomslagen oprolt om ze droog te houden, stokt haar adem. Het geluid blijft in haar keel hangen, als een gewonde vogel, voordat ze het wegslikt.

Teodors knokige enkels zijn een lappendeken van beurse plekken: groen, geel en bruin, stuk voor stuk een brandmerk, aangebracht door schurende ijzeren kluisters. De ene ring boven de andere, waarvan som-

mige met een nieuw korstje, andere vervaagd tot afgestorven witte littekens. Het voortdurende slijpen van ijzer over vlees.

Een meter verderop hoest een van de kinderen en draait zich dan om in zijn slaap. Alsof ze betrapt is op een overtreding, trekt Maria de omslagen weer naar beneden voordat ze beseft wat ze doet. Ze kijkt omhoog naar Teodors gezicht, maar hij kijkt niet naar haar. Zijn ogen zijn strak gericht op de vloer. In het lamplicht ziet ze de rimpels die voren trekken in zijn voorhoofd en rond zijn ogen zijn geëtst. Hij luistert naar een eenzame prairiewolf. Zijn klaaglijke gehuil weerklinkt over de prairie, klimt hoger en hoger en sterft weg. Dan stopt de prairiewolf en hij luistert. Hij roept om iemand die hem antwoord moet geven, iemand die hem moet vinden.

Maria laat Teodors voeten in de wasbak zakken.

Anna is wakker. Ze hoort de prairiewolf naar haar roepen. Anna slaapt nooit 's nachts. In elk geval de afgelopen twintig nachten niet, sinds Stefan dronken thuiskwam.

Toen ze hier net was, was ze niet bang voor het donker. Anna was nergens bang voor. Ze wilde naar dit land. Ze wilde avontuur, ze wilde met haar leven beginnen, een nieuwe wereld opbouwen. Ze was onbevreesd en koppig. Jongens stonden in de rij om met haar te dansen. Haar vader had vijf huwelijksaanzoeken voor haar gekregen. Geen van allen was echter goed genoeg geweest voor zijn dochter.

Maar toen kwam Stefan voorbij. Hij was officier, mensen beweerden dat hij bevriend was met de tsaar. Mensen waren bang voor hem. Hij bracht cadeautjes mee. Peren en sinaasappels. Ook een keer een zilveren spiegel en haarborstel. Een andere keer een saffieren collier. Hij nam wodka mee voor haar vader, zijde voor haar moeder. Hij was knap in zijn uniform, dat zeiden alle meisjes. Anna wist niet dat het Stefans taak was om op verraders te jagen en die te straffen. Ze wist niet dat de zilveren spiegel afkomstig was uit een huis waarvan hij de eigenaar door het hoofd had geschoten. Ze wist niet dat het saffieren collier van de hals van een meisje was getrokken dat niet veel ouder was dan zij. Ze wist alleen dat iedereen keek als Stefan met haar danste. En dus trouwden ze.

Ze had het moeten weten toen hij op zijn eigen bruiloft buiten westen raakte. Ze had het moeten weten toen ze het braaksel van zijn overhemd moest vegen. Ze had het moeten weten toen hij haar een kus probeerde te geven terwijl hij naar alcohol stonk. Tegen de tijd dat hij haar op bed gooide en haar daar vastpinde, wist ze het wel. Maar toen was het te laat.

Er volgde een nieuwe oorlog, en ditmaal was Stefan zelf de verrader.

Hij overleefde een moordaanslag en wist weg te komen met een kogel in zijn dij. Met het saffieren collier kocht hij zijn ontsnapping het land uit. Hij verkocht alles wat hij in zijn dienstjaren aan buit had verzameld, behalve de zilveren spiegel en haarborstel. Anna weigerde die uit handen te geven. Die waren van haar, de enige mooie dingen waarvan ze nog steeds geloofde dat ze haar uit liefde waren geschonken. Stefan hield van haar lange kastanjebruine haar, dat in krullen omlaag golfde tot onder aan haar rug. Toen ze verkering hadden, haalde hij vaak zijn vingers door haar lokken, streelde hij met de rug van zijn hand langs haar wang en hals en snoof hij de zoete lavendelgeur op. De dag na hun bruiloft borstelde Stefan haar haren en smeekte hij haar om vergiffenis. De tranen stroomden over zijn wangen, en terwijl hij de borstel door haar haarstrengen trok, beloofde hij van alles.

Stefan beloofde haar dat alles in Canada anders zou worden. Ze zouden worden behandeld met het respect en de eerbied die ze verdienden. Ze zouden aristocraten zijn. Ze zouden rijk zijn. Op straat zouden mensen voor hen buigen.

Anna kan zich haar eerste nacht op de prairie nog herinneren. Stefan had een reusachtig vuur aangelegd. Hij hield het pistool en het geweer onder handbereik. Hij zei dat hij de wacht zou houden; zij wist dat hij bang was. Maar Anna was dol op de duisternis en de uitgestrektheid. Ze gaven haar het gevoel dat er een plek was waar ze thuishoorde. Midden in de nacht werd ze ergens wakker van. Ze keek naar Stefan, die met een deken stijf om zich heen in slaap was gevallen. Zelfs zijn hoofd was bedekt. Anna draaide zich om naar het geluid. Kort, hijgend gesnuif. Poten die heen en weer stapten. Toen zag ze de ogen waarin het licht van het vuur geel weerkaatst werd.

Een jonge prairiewolf liep rond hun vuur. Met zijn kop omlaag en opgetrokken neusvleugels snoof hij hun geur op. Anna had nog nooit zo iets moois, zo iets wilds gezien. Langzaam stond ze op. Het dier trok zich een stukje terug. Anna zette een stap van het vuur vandaan, de duisternis in. Ze sprak zachtjes met een zangerige stem. Ze ging op haar hurken zitten. Het magere vrouwtje sloop met de staart tussen de poten voorzichtig naar haar toe. Anna stak haar hand uit. Het dier snoof de lucht op.

Met uitgestrekte vingers bleef Anna stil en rustig ademhalend zit-

ten. Ze boog haar hoofd en keek van opzij in de ogen van het dier. De prairiewolf stak haar neus naar voren, tot een paar centimeter van haar hand. Anna voelde hoe haar hete adem in de koele nachtlucht tot vocht condenseerde. Ze stak haar vingers langzaam verder uit. De lip van het dier krulde omhoog, er kwam een snijtand vrij. Anna hield haar hand stil, boog haar hoofd nog dieper. De prairiewolf boog naar voren en raakte met haar koude neus haar warme vingers aan.

Verderop in het donker huilde een andere prairiewolf. Een lange, dringende kreet die de nacht verschrikte. Er klonk een schot en de flank van het vrouwtje werd opengereten. Nog een explosie volgde en de linkerkant van haar kop barstte open in bloed en bot, waarmee Anna's gezicht werd besproeid. Toen ze wankelend overeind was gekomen, zag ze Stefan schreeuwend op haar afkomen, maar ze kon hem niet horen. Ze hoorde alleen het schot dat in haar hoofd weerkaatste. Ze zag alleen het lichaam van de prairiewolf dat aan haar voeten lag te schokken.

Dat was de eerste nacht.

Er waren andere nachten. Wanneer Anna Lesija's haar vlocht. Haar dochtertje had dezelfde kleur haar als zij. Dezelfde blauwe ogen. Lesija was inmiddels tien. Wanneer Anna haar in de ogen keek, zag ze bijna zichzelf. Maar wanneer ze naar het magere lijfje van het kind keek, en naar de misvormde voet, wist ze dat het kind in niets op haar leek.

Het was nacht toen Lesija werd geboren. Anna had al sinds de ochtend weeën, met een vroedvrouw erbij die onafgebroken aan het praten was. Om haar te troosten, te bemoedigen, haar te vermanen om stil te zijn. Toen Anna was begonnen te schreeuwen, was Stefan de hut uit gegaan. Hoe ze ook smeekte, hij kwam niet terug, al wist ze dat hij vlakbij aan de andere kant van de deur was. Toen de baby eruit kwam gegleden, zweeg de vroedvrouw. Ze knipte de navelstreng door, bakte de pasgeborene in en legde haar aan het voeteneinde van het bed. De baby maakte geen geluid. De vroedvrouw pakte Anna's hand en Anna wist zeker dat ze haar zou vertellen dat de baby dood geboren was. Maar in plaats daarvan zei ze voorzichtig: 'Soms zijn baby's niet voor deze wereld bedoeld. Soms is het beter om ze maar naar God te laten terugkeren.' Ze zei dat ze wel kon helpen. De pasgeborene begon te jammeren, haar kleine longetjes zogen zich vol lucht, en toen wist

Anna dat de baby wilde leven. Zodra Anna haar armen om de baby sloeg, ontspande het volmaakte gezichtje zich – het was een prachtig klein meisje. Stefan werd binnengeropen, met een schuldbevuste blik in zijn ogen. Hun baby. Ze wist dat ze van haar kon houden. Van hem kon houden. Ze konden opnieuw beginnen.

Haar hart brak bijna toen het kind haar kleine handje om Anna's vinger sloot. Ze wikkelde de doek los, die te strak om het kind zat gewikkeld, bevrijdde haar fragiele borstkas, met een hartje dat zichtbaar klopte achter de bijna doorzichtbare huid. Ze bevrijdde haar beentjes uit de windselen en zag het linkervoetje, dat griezelig opzij, bijna helemaal teruggebogen zat. Het zag blauw, dood. Anna duwde het kind weg. De zuigeling rolde om en bleef met uitgespreide armpjes en beentjes midden op het bed liggen, het misvormde voetje beschuldigend uitgestoken naar Anna.

Hysterisch probeerde Anna op te staan, bloed gutste tussen haar benen omlaag. Stefan en de vroedvrouw duwden haar terug op bed. Ze probeerde hen weg te slaan. Ze beet in hun armen, graaide naar hun kleren. Ze bonden haar polsen en benen vast aan het bed, dwongen haar Stefans bittere brouwsel te drinken. De hitte van de drank schroefde haar keel, terwijl ze zich in het zout van haar eigen tranen verslikte. Ze weet nog dat Stefan haar voorhoofd streelde, met zijn adem heet tegen haar wang, en dat hij haar beloofde dat alles in orde zou komen.

Toen ze wakker werd, lag de baby naast haar naar haar te kijken. Ze jengelde niet. Huilde niet om gevoed te worden. Ze lag alleen maar te kijken. Ze had dat kind nooit de borst gegeven. Ze molk zichzelf als een koe en voedde het kind als een verweesd kalf. Toen Lesija ouder werd, begon ze haar moeder overal te volgen. Vlak achter haar aan. En altijd kijken. De bewegingen van haar moeder nadoen. Soms vroeg Anna zich af of Lesija misschien ook nog stom was. Maar het kind kon wel praten. Ze wist alleen wanneer ze haar mond moest houden.

Op een dag toen Lesija twee was, was Anna *pieroği* aan het maken. Terwijl ze het deeg uitrolde en rondjes uitsneed, was ze zonder erbij na te denken liedjes aan het zingen die ze zich van haar moeder vroeger thuis kon herinneren. Liedjes over soldaten die de oorlog in trekken, boeren die jonge meisjes het hof maken, hymnen voor een goede oogst, liedjes over moeders die hun dochters leren hoe ze een goede echtge-

note moeten zijn. Toen Lesija begon te zingen, volgde ze haar moeder noot voor noot. Die avond liet Anna het kind op haar schoot zitten. Ze haalde de zilveren borstel door het geklitte haar van het meisje en maakte er vlechten in. Stefan kwam opgewekt thuis en danste voor hen. Ze lachten. Toen was de nacht goed.

Daarna kreeg ze Petro. Stefan was weer eens op reis naar de stad. Voor zaken. Een dag hier, een dag daar. Dan kwam hij thuis met dure cadeaus die ze zich niet konden veroorloven en rook hij naar drank en een vleug zoete zeep. Anna was in de tuin toen haar vliezen braken. Ze zette een paar passen, waarna een wee haar op de knieën dwong. Ze probeerde op te staan, maar werd opnieuw onderuitgehaald. Lesija was pas drie. Ze stond toe te kijken hoe haar moeder, kronkelend en jammerend van de pijn, op handen en knieën rondkroop. Petro werd ter plekke geboren, in het augustusstof. Lesija ontdeed het mondje van haar pasgeboren broertje van de aarde, terwijl Anna aan de navelstreng gekluisterd probeerde weg te kruipen.

Sinds die dag waren er zeven jaar verstreken, en Anna was erin geslaagd zichzelf te beschermen. Er waren bepaalde methoden: spoelen met azijn, peterseliethee, gloeiend hete baden; een andere keer had ze paardgereden. Daarna leerde ze hoe ze zichzelf tegen hem moest beschermen. De eerste keer dat ze een mes trok tegen Stefan was het onopzettelijk. Ze was bieten aan het klein hakken, toen hij haar van achteren beetpakte. Ze dacht er niet bij na, draaide zich razendsnel om met het mes nog in haar hand, en het lemmet sneed over zijn buik. Zijn smerige witte overhemd spleet open en een smalle rode vlek bloeide op. Het was niet meer dan een kras, maar Anna liet het mes niet vallen. Ze voelde geen wroeging. Haar hand sidderde niet. Sindsdien had Anna het mes onder haar kussen liggen. Stefan stak geen hand meer naar haar uit. Voortaan bleef hij weken achtereen van huis. Hij nam niet meer de moeite om cadeaus mee terug te nemen of de geur van parfum en vrouwen van zijn lichaam te wassen. Maar hij liet haar met rust.

Tot die ene nacht. Twintig nachten geleden. Die nacht droomde Anna dat ze weer een jong meisje was. Ze rende op iets goudkleurigs af; iets wat ze niet kon zien, maar waarvan ze wist dat het er was; tot ze duisternis in stortte. Naar adem snakkend deed ze haar ogen open en

zag Stefan op haar liggen. Met zijn hand tegen haar mond gedrukt, en zijn onderarm die haar borstkas plette. Zijn andere hand rukte de lakens weg, klauwde naar haar benen, duwde haar knieën uit elkaar. Anna graaide onder het kussen naar het mes, al wist ze dat het verdwenen was.

Die nacht ging de maan schuil achter wolken. Anna kon de kinderen niet zien, al lagen ze maar een meter verderop. Heel even, toen de maan het erop waagde naar buiten te gluren, dacht ze dat ze Lesija's ogen naar haar zag kijken; een ogenblik later waren ze verdwenen. Toen hij klaar was, probeerde Stefan Anna's haar van haar voorhoofd te strijken. Hij fluisterde dat het hem speet, dat hij heel veel van haar hield, dat hij haar heel erg miste... Anna spuugde hem in zijn gezicht. Ze hilde niet toen hij de deur uit liep. Ze stond op, zocht het mes op en sneed haar lange, in de knoop zittende haar af. Dat was twintig nachten geleden.

En deze nacht zit ze in het donker en ze voelt hoe het groeit in haar buik. Ze luistert hoe de prairiewolf roept en roept en roept.

'Hier ben ik,' fluistert ze terug. 'Hier ben ik.'